

INLEIDING

Wie schreef de Tao Te Tjing?

De *Tao Te Tjing* wordt toegeschreven aan Lao Tseu, die echter volgens sommige sinologen alleen een legendarische figuur geweest is. Maar het boek moet natuurlijk een levende auteur gehad hebben. Het is hier net als met de werken van William Shakespeare. Als Shakespeare ze niet geschreven heeft, moet er toch iemand zijn die ze wél geproduceerd heeft.

De naam 'Lao Tseu' betekent letterlijk 'het oude kind', maar al van oudsher staat 'tseu' ook voor 'wijze' of 'leraar'. Men heeft dus de keuze tussen 'het oude kind' en 'de oude wijze'. En volgens zeer oude commentatoren is het de bedoeling dat men aan de beide betekenissen denkt. Het is immers onze opgave weer als kinderen te worden, willen we tenminste *Tao* ervaren (of het koninkrijk Gods binnengaan). In dit opzicht spreken Lao Tseu (hoofdstuk 55) en Jezus volkomen dezelfde taal.

Deze opvatting wordt ook ondersteund door een eveneens zeer oude legende, waarvoor wij overigens niet graag willen instaan. Lao Tseu zou tachtig jaar geweest zijn toen hij de moederschoot verliet en had daarom al volledig grijs haar. Dit zou dan de eigenlijke verklaring zijn voor de benaming 'het oude kind'. Uit de Nederlandse literatuur kennen we het

geestige boekje van Theo Thijssen: *Het grijze kind*, waarin verhaald wordt over een knaapje dat zijn wijsheid uit vorige levens meebrengt.

Lao Tseu zou – volgens een andere legende – met een kolossale bobbel op de schedel geboren zijn die een teken van zijn grote wijsheid is. Men ziet hem er vaak mee afgebeeld. In de achttiende eeuw geloofde men ook in *la bosse de la mathématique*, de vermaarde wiskundeknobbel.

Een andere naam voor Lao Tseu is Lao Tan, wat ‘oude meester’ (of ‘langoor’) betekent. De termen Lao Tseu en Lao Tan komen al in heel oude boeken en legenden voor. Vandaar dat men Lao Tseu soms gezien heeft als een oudere tijdgenoot van K’oeng Foe Tseu (die in het Westen Confucius wordt genoemd). China’s grootste historicus, Se Ma Tjien, die circa 100 jaar v. Chr. leefde, beschrijft zelfs een ontmoeting tussen beiden. Dit verhaal dient men echter symbolisch op te vatten. Het komt voor het eerst voor bij Tjwang Tseu, die het als een allegorie geeft. Perzische geleerden hebben deze ontmoeting historisch opgevat. Uit deze bron hebben jezuietengeleerden geput en zo kwamen Europese sinologen ertoe Lao Tseu’s geboortjaar op 604 vóór onze jaartelling te stellen.

Daar noch K’oeng Foe Tseu, noch Me Ti, noch Meng Tseu, alle drie vermaarde wijzen, ergens van het bestaan van Lao Tseu gewagen, mogen we aannemen dat ze hem ook niet gekend hebben.

Een betere datering is die van 395-305 vóór Chr. Dat klopt ook met het feit dat in 374 vóór Chr. een zekere Lao Tan als staatsbeambte van Tsjeoe vermeld wordt.

De vermaarde Zweedse sinoloog Karlgren heeft erop gewezen dat de grammatica, de rijmvorm en de woordenschat typerend zijn voor de filosofische werken uit de derde eeuw vóór Chr., dus zeker niet kenmerkend waren voor een zoveel vroegere periode.

Vermoedelijk ontstond de titel *Tao Te Tjing* pas rond 150 vóór Chr. Hier moet echter nog zeer veel onderzocht worden.

Onlangs werd een nieuwe tekst van de *Tao Te Tjing* ontdekt, die een geheel andere volgorde vertoonde. Het is denkbaar dat de oudste uitgave uit velletjes rijstpapier bestond die met touwtjes werden samen gehouden maar die later losgeraakt zijn, zodat wij al eeuwen met een verkeerde reconstructie werken.

Over de persoon van Lao Tseu is zeer weinig bekend. Het meest betrouwbaar schijnt de mooie biografie van Se Ma Tjien, die echter stellig ook met legendarische stof gekleurd is. We laten hem hier zelf aan het woord.

Lao Tseu werd geboren in het dorp K'io-sjin,
de streek Lai, district K'oe in
het koninkrijk T'soe.

Zijn familienaam luidde Li,
zijn eigennaam Erh,
zijn erenaam Pe Yang,
zijn naam na de dood was Tan.

Hij was archivaris aan de archieven van Tsjeoe.

K'oeng Foe Tseu ging naar Tsjeoe,
om Lao Tseu naar de zeden te vragen.

Lao Tseu sprak tot hem:

Zo de wijze zijn tijd gekomen weet,
dan stijgt hij omhoog.
Zo zijn tijd niet vervuld is,
dan vormt hij geen wortels.
Men zegt: een verstandige koopman
verbergt zijn schatten,
en doet zich voor als een arme:
de volmaakte wijze
wil naar buiten onwetend schijnen.
Laat af uw hoogmoed
en uw vele wensen,
alle uiterlijke schijn en
de eierzuchtige plannen.
Dit heb ik u te zeggen. Vaarwel!

K'oeng Foe Tseu ging verder.
Hij sprak zo tot zijn leerlingen:
Ik weet dat vogels kunnen vliegen.
Ik weet dat vissen kunnen zwemmen.
Ik weet dat viervoeters kunnen lopen.
De lopenden vangt men in vallen.
De zwemmenden vangt men met netten.
De vliegende schiet men met pijlen.
Maar de draak,
die naar de hemel stijgt,
door wind en wolken gedragen,
ik weet niet,
hoe men die moet vatten.
Heden zag ik Lao Tseu,
hij is als de draak.

Lao Tseu leefde Tao en Te.
Hij hield zich verborgen
en bleef zonder naam.
Lang leefde hij in Tsjeoe;
toen hij daar het verval zag,
gaf hij zijn ambt op
en toog naar Han-koe, de grenspas.
Yin Hi, de grenswacht, sprak tot Lao Tseu:
U gaat zich terugtrekken.
Ik verzoek u een boek te schrijven.
Lao Tseu schreef toen een boek in twee delen,
over Tao en Te,
dat ruim vijfduizend woorden had.
Daarna toog hij heen.
Niemand weet waar hij stierf.

Lao Tseu was een wijze,
die de verborgenheid beminde.
Die de wijsheid van Lao Tseu inzien,
versmaden de schriftgeleerden;
de schriftgeleerden wederom,
versmaden Lao Tseu.
Want hoe zal samen groeien
hetgeen in wortel verscheiden is?
Bij Lao Tseu wordt een volk
door niet-doen bekeerd
en door reinheid en rust
vanzelf naar de bron gebracht.

Sommige onderzoekers beschouwen het geschrift
als pseudo-epigrafisch, dat wil zeggen dat het schrij-
verschap wordt toegeschreven aan een veel oudere

auteur, zoals dat ook met de zogenoemde deuterokanonieke evangeliën het geval is (bijvoorbeeld het evangelie van Henoch).

Pseudo-epigrafie is in zekere zin het omgekeerde van plagiaat. De plagiator zet zijn naam op de tekst van een ander, de pseudo-epigraaf zet de naam van iemand anders op zijn eigen tekst.

Men kan natuurlijk ook zeggen dat iemand de naam van een vroegere auteur als pseudoniem gebruikt, zoals dat het geval was met onze Nederlandse scribent Herman Salomonson, die als pseudoniem de naam van de middeleeuwer Melis Stoke gebruikte.

Tot op zekere hoogte geeft Se Ma Tjien dit in feite toe waar hij ons onthult dat Lao Tseu eigenlijk Li Erh heette. Op die naam komen we later terug.

Om de zaak niet al te eenvoudig te maken, zijn er ook nog geleerden die menen dat 'Lao Tseu' een deel van de titel is. Het boek zou volgens hen aanvankelijk *Lao Tseu Tao Te Tjing* geheten hebben, dat wil zeggen: het heilige boek over de oude wijze, Tao en Te. Hoe het ook zij, over het auteurschap van de *Tao Te Tjing* ligt een sluier. Maar wij geven onze speurtocht nog niet op.

Wie was Li Erh?

Het eerste gedeelte van deze eigennaam leert ons dat Li Erh behoorde tot het geslacht van de Li's, thans de grootste onder de honderd families. Het tweede gedeelte, 'erh', betekent 'oor', en het is waarschijnlijk dat 'erh' en 'oor' oerverwant zijn. Daar de postume naam van Lao Tseu Tan ('langoor, leraar')

was, kan het zijn dat men 'oor' letterlijk moet opvatten, en Lao Tseu – evenals Boeddha – lange oren had. Op oude gravures ziet men dit kenmerk soms nog afgebeeld.

Sommige sinologen denken dat Li zijn familienaam en Lao zijn geslachtsnaam was. De familienaam Li zou kunnen wijzen op de oorsprong van Lao Tseu. 'Li' betekent 'pruimenboom' en is eveneens de naam die een groep joodse immigranten enige eeuwen v. Chr. heeft aangenomen toen die uit Perzië (Iran) kwam. Het is niet geheel duidelijk of dit de oorsprong van de Li's is of dat ze in een reeds bestaande familie zijn opgegaan. Het laatste lijkt echter het meest waarschijnlijk.

De joodse Li's behoorden daarvoor tot de familie Levi, die in Israël nog steeds een priesterlijk geslacht is. Een aardige associatie is nog dat zowel de pruim als de amandel tot de roosachtigen behoren. De amandelstruik is het symbool van de Levi's. De naam Li gaf door de betekenis- en de klankovereenstemming dus een prachtige associatie met de Levi's. Deze dubbele overeenstemming is kenmerkend voor het oude Chinees.

In 1823 wees de Franse sinoloog Abel Rémusat erop dat in het veertiende hoofdstuk van de *Tao Te Tjing* de naam JHWH voorkwam. Dit werd door de meeste latere sinologen bestreden, echter op ondeugdelijke gronden, zoals we later zullen zien.

Een sterke bevestiging van de mening van Rémusat vinden we in een Chinese synagoge. Toen de synagoge in 1663 werd herbouwd, werd aan de belangrijkste man in China (na de keizer), de hoog-

waardigheidsbekleder Liu Ch'ang (die zelf geen jood was), gevraagd een tekst voor een inscriptie voor de synagoge te schrijven. Hieraan gaf deze graag gevolg. Wat hij onder andere schreef is het volgende: 'Ik ben geboortig uit Pien, en ken de religie van Israël al gedurende een bepaalde tijd.

Bovendien stond ik op voet van intieme vriendschap met majoor Chao Ch'eng Chi, de tweede schatbewaarder Chao Ying Ch'eng, en de lijfarts van de keizer Ti Hsien Shing, zodat ik hierover van begin tot einde betrouwbare informatie kan geven.

Op basis van oude archieven, die ik zelf heb aangevuld, laat ik nu zien wat de oorsprong en geschiedenis van Tao is.'

Ondertekend door Lui Ch'ang, ambtenaar van de eerste graad en eerste rang, tweede klassieke leraar van de keizer, eerste leraar van de kroonprins, oudvoorzitter van de Rechterlijke Orde, en nu Voorzitter van Publieke Werken. (Vertaald uit *Chinese Jews* van William Charles White, deel II, pag. 67.)

In de Toelichting aan het eind van het boek komen we hierop terug.

De Chinese onderzoekers die zich met dit vraagstuk bezighouden, menen in het algemeen dat een joodse invloed niet te ontkennen valt, maar ze vragen zich af of Lao Tseu zelf jood geweest is.

Gezien het feit dat de hoogste ambtenaar van China, Liu Ch'ang, regelmatig de synagoge bezoekt, mogen we dit zeker niet uitsluiten. In de Toelichting zullen wij hier dieper op ingaan.

De man op de buffel?

Men ziet Lao Tseu meestal afgebeeld op een *buffel*, het zinnebeeld van het vreedzame herkauwen van de werkelijkheid. Deze buffel is het archetype van het Chinese onderbewuste, terwijl de draak het oersymbool van het Chinese bovenbewuste is. Ook dit zinnebeeld zullen we vaak ten aanzien van Lao Tseu ontmoeten. De overlevering wil dat K'oeng Foe Tseu zijn geestelijke tegenvoeter Lao Tseu als eerste met een draak vergeleken heeft.

Cultuurhistorisch is interessant dat hoefdieren dikwijls als het onderbewuste van de mens fungeren en daarom ook letterlijk en figuurlijk door de mens worden 'bezeten'. In de Indo-Europese – arische – beschaving speelt het paard de rol die bij de joden door de ezel wordt vervuld. Het paard is zinnebeeld van de hartstochten maar ook van het edele; de ezel (met lange oren) symboliseert het gehoor en de gehoorzaamheid. Treffend is het verhaal van de heidense profeet Bileam, wiens onderbewustzijn (in de gestalte van een ezel) eerder het woord van de God van Israël verstond dan zijn bewustzijn. Naar joodse traditie zal de Messias op een ezel gezeten Jeruzalem binnenrijden.

Bij de Indo-Europese cultuur zit de edele mens te paard. Men kon zich de 'ridderlijke' mens niet anders voorstellen dan als de ruiter. In het Frans verhouden zich cavalier en chevalier ongeveer zoals ridder en ruiter. Voor Plato is de edele mens degene die de paarden van de hartstocht beheerst. In het Indiase lied de *Bhagavad-gita* wordt de ware zelfbeheersing door de god Krishna onthuld aan de wa-

genmenner Arjuna. Duidelijk blijkt ook de Griekse invloed in de *Openbaring* waarin de Messias niet meer op een ezel maar op een wit paard gezeten is.

Het is gebruikelijk de Chinese cultuur als een statische te beschouwen, hoewel ze ook dynamische aspecten vertoont. Hiermee schijnt de symboliek van de buffel in overeenstemming. China herkauwt zijn traditie maar verwerkt deze telkens opnieuw. Daarom zit Lao Tseu 'te buffel'.

Hoe voorzichtig men echter met cultuurhistorische onderscheidingen moet zijn, blijkt uit de studie van de Duitse sinoloog Wolfgang Bauer: *China und die Hoffnung auf Glück*. In deze magistrale monografie toont Bauer aan dat de Chinese cultuur niet alleen statisch maar ten dele ook dynamisch is. De Chinese historicus Hu Shih spreekt zelfs van messiaans!

Voor deze inleiding is het niet van belang om deze argumentatie op de voet te volgen. Wij volstaan daarom met de mededeling dat volgens Bauer de Chinese beschaving een duidelijke ontwikkeling doormaakt, die echter het vorige steeds weer meeneemt. Het blijkt ook dat veel moderne inzichten niet op het marxisme maar op oudere Chinese staatsfilosofen teruggaan. Interessant is ook dat reeds meer dan duizend jaar geleden rood de kleur van de revolutie was!

Rond de wijze op de buffel zijn honderden legenden geweven, die echter pas volkomen begrijpelijk zijn als we op een aantal begrippen als Tao en Te dieper ingaan.

Tao

Van alle symbolen die de Chinese beschaving heeft voortgebracht, is Tao het diepste en het wijdst. Het is de alfa en de omega van de Chinese cultuur.

Dit houdt niet in dat het Tao ook het oudste symbool is, want iedere beschaving komt tot de geestelijke oorsprong van de dingen via de verschijnselen van de natuur. Pas achteraf kan men zeggen dat het er eigenlijk van begin af aan geweest is, onuitgesproken als diepste essentie.

Wij zagen dat in een zeer populaire legende die men onder anderen aantreft bij historicus Se Ma Tj'ien, Lao Tseu beschouwd werd als de oudere tijdgenoot van K'oeng Foe Tseu.

Het is niet moeilijk te begrijpen hoe deze traditie ontstaan is. Chronologisch volgt het mystieke Tao-begrip op het magisch-rationele, maar voor de leerlingen van Lao Tseu gaat het er in wezen aan vooraf. Daarom moest Lao Tseu gezien worden als de oudere broeder van K'oeng Foe Tseu. Tijdens de Han-dynastie stond de *Tao Te Tjing* in hoog aanzien en dus ensceneert men achteraf deze ontmoeting.

Het is trouwens niet het enige treffen waarvan de geschiedenis melding maakt. Tjwang Tseu, de briljantste exegeet van Lao Tseu, scheidt er behagen in tal van zulke voor K'oeng Foe Tseu vernederende gesprekken te construeren. Lao Tseu treedt hierbij steeds op als de ingewijde die de ander een lesje leert.

We zullen zo'n dialoog van Tjwang Tseu eens in extenso weergeven.

Het bezoek van K'oeng Foe Tseu aan Lao Tseu

K'oeng Foe Tseu bezocht Lao Tseu. Deze kwam juist uit het bad en liet zijn loshangende haren drogen. Zo zat hij bewegingloos, alsof er niemand anders in de wereld bestond. K'oeng Foe Tseu wachtte geduldig. Na een wijle stond Lao Tseu vóór hem. K'oeng Foe Tseu sprak: 'Bent u dat werkelijk? Nog zo even was uw lichaam als een verdorde boom. U keek zonder gedachten, had de wereld van mensen verlaten. Eenzaam was u.'

Lao Tseu antwoordde: 'Ik zweefde met mijn gedachten naar de aanvang van alle dingen.

Hóé denkt u? Mijn geest is te verward om te denken. Mijn tong is te gebonden om te spreken. Laat ik trachten het u toch te verklaren.

Toen yin volmaakt heerste, was alles koud en strak. Toen yang volmaakt heerste, was alles warm en beweeglijk. Koude en starheid kwamen voort uit de hemel, warmte en beweging kwamen voort uit de aarde. Toen yang en yin zich verenigden, ontstond harmonie en werden de dingen tot leven gewekt.

Eén is er die dit alles regelt en beheerst, maar niemand heeft ooit zijn gestalte gezien.

Verval en groei, volheid en leegte, duisternis en licht, de veranderingen van zon en maan, worden dagelijks voortgebracht. Maar niemand ziet waaruit ze ontstaan. Het leven heeft zijn bron waaruit het ontspringt. Het sterven heeft een plaats waar het heengaat. Begin en einde duren voort zonder aanvang en einde. Wie dit niet zo ziet, moet de oorzaak en de regel van deze verschijnselen verklaren.'